

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунун Тыва АССР-ниң Дээди Сөвдөнниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үлдүлгөттүң
1963 ч. ДЕКАБРЬ 10
вторник
№ 290 (5694).
Өртээ 2 көп.

Канчаар-даа аажок улуг сорулгаларның бирээзи—химия үлетпүрү бүгү талалыг хөгжүдери, чоңуң байлаан өстүрөр, чаа элээн сайзырангайжыт-тынган болгаш чик өртектиг бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин база улус хереглелиниң чүүлдерин бүдүрүп үндүрөр арганы улуг хемчээлге калбар-тып турар амгы үениң химиязының чедишкениниң улус ажыл-агыйының бүгү адырларына бүрүн ажыглаары болур. Металл, ыяш болгаш өске-даа материалдар камналгалыг, бөдүүн болгаш чик синтетиктиг материалдар-биле улам-на солуттунган турар. Минералдыг чедишчилгелерниң болгаш үнүштер камгалаарының химиктиг чүүлдерин бүдүрери дыка өзер.

(Совет Эвилелиниң Коммунисттик партиязының Программасындан.)

Совет Эвилелиниң Коммунисттик партиязының Төп Комитетиниң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1963 чылдың декабрь 9-та Кремльдин Съездилер Ордунга СЭКП Төп Комитетиниң Пленуму ажыттылган.

«Химия үлетпүрү дүрген хөгжүдери — көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрериниң болгаш улустун чаагай чоруунун өзүлдесиниң эң чугула чүүлү» деп айтырыгны Пленумга чугаалажып турар.

Ол айтырыг талазы-биле СЭКП ТК-ның Бирги Секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущев илетке кылган.

ТК-ның Пленумунуң ажылына киржири-биле Төп Комитеттин составына кирбейн турар эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының ийги секретарьларын, партияның крайкомарының, обкомарының бирги секретарьларын, үлетпүрү болгаш туудуңу удурт талазы-биле бюро даргалары болгаш көдээ ажыл-агыйың удурт талазы-биле бюро даргалары — эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының секретарьларын, химия болгаш нефть үлетпүрү база көдээ ажыл-агыйың айтырыгларын харыялап турар партияның крайкомарының, обкомарының секретарьларын, эвилелдешкен республикаларның, крайларның болгаш областарың партия-курүне контролонуң комитеттериниң даргаларын, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партияның крайкомарының болгаш обкомарының үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агый килдистериниң эргелекчилерин, партияның чамдык хооромнарының, хоорай райкомарының, үлетпүр-бүдүрүлгө парткомарының бирги секретарьларын, колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелекчилериниң парткомарының секретарьларын, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелиниң даргаларын, эвилелдешкен болгаш автономнуг республика-

ларның Министрлер Чөвүлелиниң даргаларының үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агый талазы-биле оралакчыларын, ажылчы чоңнардың депутаттарының край болгаш область Советтериниң куускомнарының даргаларын, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларын курлааннарның даргаларын, улуг-улуг экономиктиг районнарның план комиссияларының даргаларын, улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргаларын болгаш даргаларының оралакчыларын, эвилелдешкен республикаларның тууду министрлерин болгаш тууду херектериниң талазы-биле курүне комитеттериниң даргаларын, РСФСР-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның экономиктиг районнарда тууду талазы-биле кол эргелекчилериниң начальниктерин, эвилелдешкен республикаларын Министрлер Чөвүлелиниң эртем-шичиле ажылдарын углап баштаарының талазы-биле Курүне Комитеттериниң даргаларын, эвилелдешкен республикаларын Эртемнер академияларының президенттерин болгаш химияның машина туудушкунунун, чик үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйың талазы-биле аялдап турар эртемдерин, эвилелдешкен республикаларын комсомол ТК-ларының бирги секретарьларын болгаш комсомолдун чамдык крайкомарының болгаш обкомарының секретарьларын, профэилелдериниң республика Чөвүлелиниң даргаларын болгаш профэилелдериниң ТК-ларының даргаларын, химия үлетпүрүңуң улуг-улуг бүдүрүлгелериниң директорларын, кол инженерлерин болгаш тускай эртемчилерин, чик үлетпүрү болгаш химияның машина туудушкунунун бүдүрүлгө черлериниң директорларын, кол инженерлерин, конструктор бюроларының начальниктерин, үлетпүрүңуң адырларының эртем-шичиле институттарының директорларын, химия болгаш нефть үлетпүрүңуң кол-кол туудуларының удурткучуларын, химия үлетпүрүңуң бүдү-

рүлгө черлериниң болгаш туудуларының парткомарының секретарьларын болгаш химияның машина туудушкунунун эртем-шичиле институттарының парторганизацияларының секретарьларын, химия үлетпүрүңуң бүдүрүлгелериниң база туудуларының болгаш көдээ ажыл-агыйың мурнакчыларын, чамдык колхозтар даргаларын болгаш совхозтар директорларын, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларын көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң министрлерин, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң крайлар, областар эргелекчилериниң начальниктерин, колхозтар-ның болгаш колхоз-совхоз бүдүрүлгө эргелекчилериниң тускай эртемчилерин, «Сельхозтехника» республикалар, крайлар, областар катгыжышкынының даргаларын, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң министрлерин, комитеттер даргаларын, төп организацияларын, албан черлериниң болгаш ведомстволарың удурткучуларын база оларын оралакчыларын, ССРЭ-ниң Курлаанынын, ССРЭ-ниң Куртудуунун, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый Чөвүлелиниң эргелекчилериниң, химия болгаш нефть үлетпүрүңуң Курүне Комитетиниң, химияның болгаш нефтиниң машина туудушкунунун Курүне Комитетиниң эргелекчилериниң начальниктерин, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый Министрствозунун, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң белеткелдериниң Курүне Комитетиниң удуртпарткомарының, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунун партия-политиктиг аялдакчыларын, төп солундарын болгаш журналдарын редакторларын, СЭКП ТК-ның аппаратынын, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң Президиумунун харысалгалыг аялдакчыларын чалаан. СЭКП ТК-ның Пленуму ажылын үргүлчүлөп турар.

Химия үлетпүрү дүрген хөгжүдери — көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрериниң болгаш улустун чаагай чоруунун өзүлдесиниң эң чугула чүүлү СЭКП ТК-ның Пленумунга 1963 чылдың декабрь 9-та эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткели

Эштер! Коммунисттик партия, совет улус XXII съездиниң шийтирлерин, бизиң партияңың программасы амырларга чайгыш чок болгаш шудуру боттандырып турар. Партияңың болгаш улустун экономиктиг кол сорулгалы база коммунизмниң материал-техниктиг базаны тургузары болур деп, съездиниң шийтирлеринде-даа, Программда-даа дедидеэниң билер болгаш сизер. Нийтиледин бүдүрүчү күштерин өстүреринге эртемниң болгаш техниканың амгы үдеги чедишкениниң ажылавышаан, партия болгаш чон боттарының күженишкениниң улус ажыл-агыйының эң чугула адырларын дүрген хөгжүдериңе мөңгөп турар. Партияңың чорудуп турар бо ажылы болза, оң бүгү ажыл-чорудулазың-биле бир дөмей, улустун чаагай байланын чайгыш чок кедүрер, оң өзүп турар херекселдерин улам долу хандырап сорулгалыг.

Үлетпүрү болгаш тууду-даа база ол ышка көдээ ажыл-агыйың талазы-биле бүдүрүлгениң организацияларын эргелекчилерин, улус ажыл-агыйың партияңың удурткучу сайырашкындарыңың угландырап чугула хемчелериниң ТК-ның март болгаш ноябрь Пленумарына ажылдап кылган. Июнь Пленумунга партияңың идеологтуг ажылынын, ажылчы чоннардың коммунисттик кижизилдесиниң айтырыгларын бүгү талазы-биле чугаалажып көргөн. Партия бөдүүн ажылына ажыл-агый тургузушкунунун сорулгаларын коммунизмниң бедиң идеяларының өзүңгү улус чоңу кижизилдери-биле кезекте шуут холлаштырып келген болгаш холлаштырып-даа турар. Ичканга ТК-ның эртем Пленумары болгаш амгы Пленуму, иштиң болгаш дөгей талазы-биле-даа тодаргай байдалдары барымдалаан, партияңың Программасында салдырган эң чугула сорулгалары шийтирлеринге бараан болуп турар-дыр.

Революция тийгизиниң соонда ажыл-агый тургузушкуну, экономика—ол дөргө коммунизм дөш демиседин кол сорулгалы болур дугайында ленинчил айтышкыныны бизиң партиямыс эскериле чокка удурулга бодуруп турар. Ичканга-даа социализмниң чаагай хемчелериниң болгаш артык күндүлүгүн дугайында каас-коя өстөр, нийти революция кийгиригилер, нийти бодолдор чак нийтиледин тургузушкунуңа практиктик чедишкениңден артык улуг саздары массаларга чедир деп бодолор болза черле биче-даа бол мелегей чорук болур ийик.

Ол революцияны белеткеп база боттандырып турар үде революция дугайында каас, сорук кийричти өстөр кижилерниң сагыш-сеткилин хайныктырып база оларын капиталдыкка уду демисеке кедүрүп үндүрүп турар. Революция кийгиригилер, лоозунуң күжү улуг. Ичканга-даа бир өвөс революция тийгизиниң соонда чүгө нийти лоозундары салып база социализмниң болгаш коммунизмниң тургузар талазы-биле шыңгы практиктик ажыл-чорудуларын чорутуна болза, улуска чаагай кийгиригилер-биле партияңың практиктик ажыл-чорудулазынын аралыга түшпөс чорук болур бээр. Маана чүгө-де лоозундар өвөс, чаа нийтиледин, оон экономиказынын, оон културалыңың тургузушкунун талазы-биле практиктик ажыл, тодаргай материалдыг чүгү шийтирлериң ужу-дузалыг болуп турар.

Ноябрь Пленумунуң шийтирлеринге үндүлгөш, партия органдарын бүдүрүлгө принципиниң айы-биле өдө тургускан чорук үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйың эң тодаргай болгаш чүткүлдүг чорудар, бүдүрүлгениң үндүс айтырыгларын шудуру болгаш хажык чокка шийтирлээр арганы партия организацияларына берген. Иланашкыны эскижер, техниктиг политиканы төпчүлөр, капитал туудуга корум-чурумну өстөп тургузар талазы-биле улуг хемчелер алындыган. Ам бизиң боттарының эки түндүлгө берип турар, а келир үеде ол хемчелер улам улуг күш-биле саздар чедирген турарыңың чыгыш чок.

Совет Эвилелиниң үлетпүрүниң нийти продукциязы сөөлү оң чылдарыңың дүргүзүндө 2,7 катеп өскөн. Күш-ажылыңың бүдүрүлгөү барык ийи катеп кедүрүлгөң. 8.500 улуг чаа бүдүрүлгелерин туткан.

Бизин экономикамызың хөгжүлдесиниң бедиң темпелеринге чачыга берген болгаш оларын анаа база черле чугаалажып бодур чүдүлөр кылдыр санап турар бис. Ичканга-даа бо чургайларының ужу-дузалыңың хандыр болуп көрүңер даан, эштер: 1953 чылда бизиң индустриямызың кангы турганы ышкан, гыгант-биле кожа бир оң чылда база ийи млыг гыгант тургустунуп келген-дир! Ол болза космоске удузушкуну ышкан, кижиниң сагыш-сеткилин хайныктырып турар-дыр. Бисте чортаарларың-даа чүдүлөр бар, өөрүрү-даа чүдүлөр бар!

Үлетпүрү продукциязының эң чугула хемчелериниң бүдүрүшкуну кайы хире өскенин көрүңер.

	1963 чылда	1963 чылда (аппарат турар)	Нийти негизге өсүлгө	Каш катеп конузулу
Шой (миллион тонна)	27,4	58,7	31,3	2,1 катеп
Кан (миллион тонна)	38,1	80,0	41,9	2,1 катеп
Машина туудуунун болгаш металл ажылдап кылымшкынының продукциязы (миллиард рубль)	12	48	36	4 катеп
Электроэнергия (миллиард киловатт-шак)	134,3	411,6	277,3	3,1 катеп
Нефть (миллион тонна)	52,8	205,5	152,7	3,9 катеп
Газ (миллиард кубометр)	8	91,6	83,6	11 катеп
Хөмүр даш (миллион тонна)	320	530	210	1,7 катеп
Минералдыг чедишчилгелер (миллион тонна)	7	20	13	2,9 катеп
Синтетиктиг смолалар болгаш пластиктиг массалар (муң тонна)	103,6	580	476,4	5,6 катеп
Химия волоконлары (муң тонна)	62,3	310	247,7	5 катеп
Цемент (миллион тонна)	16,0	60,6	44,6	3,8 катеп
Бүгү хавырларын өстөр (миллион погон метр)	6260	8634	2374	1,4 катеп
Иштиң болгаш даштыкы трикотаж элп (миллион кесек)	341	686	345	2 катеп
Хөм идиктер (миллион эжеш)	238	461	223	1,9 катеп

Оң чылдарыңың дүргүзүндө эдилел-херекселдерини сатканы 5,2 катеп, соодукчуларын болгаш телевизорларын—17 катеп, радиоприемниктерин—2,6 катеп, шактарын—1,7 катеп, чадаг тергерини—1,6 катеп, мотоцикльдерин—4,8 катеп көвүдөн. Көдээ ажыл-агыйда база улуг чедишкениң бар. Кур черлериниң шийгездиг алганынын, дүжүттү бедиңденинин, мал ажылынын продуктуларын өскенинин ачымында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери болгаш куринге белеткээр өлгөн көвүдөн. Эрткен чылда 1953 чылдындан мынчаар хөйү салып алган: тараа—1,8 катеп, эт—2,4 катеп, сүт—2,7 катеп, чүгүр—3,2 катеп, чигир сөккөзү—барык 2 катеп, хөвөн—12 ху.

Бо чыл агаар-бөйдүстүң талазы-биле онза таарымча чок чыл болганын билер болгаш сизер.

Шириниң кыш, а оң дараанында казыг-дошкун кандашкын чурттуң чугула көдээ ажыл-агый районнарыга когаралды чедирген. Дүжүт эрткен чылдындан чавыс алындыган, а миллион-миллион гектарга кузун чашкан тараа өлгөн. Ол нарын берге байдалдарга, эр, хөрөөжөн колхозчулар, совхозтар-ның эр, хөрөөжөн ажылчылары, бүдүрүлгө эргелекчилериниң ажылдакчылары ширини кыштын болгаш кандашкынын улуг уржуктары ажып өртөр, чурту тараа болгаш өске-даа продуктулар-биле хандырап дөш бедиң организациястың чоруну көргүскөңер.

Россия Федерациязынын дыка хөй районнарының ажылчылары ол херекке улуг салышкыны кийргенер. Краснодар крайның колхозтары болгаш совхозтары куринге 202 миллион пуд тарааны—панда көрдүнгенинен 52 миллион пуд хөйү саткан. Ставрополь край Төрөн чуртка 127 миллион пуд тарааны бээр турган, 175 миллион пуд тарааны берген. Саратов область 165 миллион пуду берген.

Бо чылдың берге байдалдарында Украинаның колхозтары болгаш совхозтары куринге барык 600 миллион пуд тарааны салып шыдаан. Барылы-Казакстан крайның кур чер областары, Мурнуу-Казакстан крайның колхозтары болгаш совхозтары тараа белеткелдериниң планын элөөн ажып күтүскөн. Молдав ССР-ниң ажыл-ишчилери кайгамчык аялдаан—республика куринге 40 ажып миллион пуд тарааны саткан.

Убек ССР-ниң көдээ ажыл-агыйының аялдакчылары күш-ажылчы шылгарангай тийгелерин чедип алган. Куринге хөвөн сазар талазы-биле алган хузаагелерин олар күтүскөн. Белетке черлеринге 3 миллион 670 муң тонна—эрткен чылда ол-ла үезиндегизинден 759 муң тонна хөй хөвөнни чедирген. Кыргыз ССР-ниң колхозтары болгаш совхозтары хөвөн белеткелдериниң планын ажып күтүскөн. Таджикистан-ла болгаш Туркменистан хөвөнни эрткен чылдындан элөөн

хөйүн белеткөөн. Чуртка нийти-биле 5 миллион 130 муң тонна хөвөнни салып алган. Бо болза совет хөвөң ажылының бүгү төөгүзүндө эң-не хөй чымыла-дыр. Грузия республика сортуг 186 муң тонна шай бүрүгүн дужаган болгаш 1963 чылда төлөвилгөн деннеди бо чылын ажырган.

Бөйдүстүң халаанының мындыг халашкыныга улуг чүгө колхоз-совхоз системаны тургуп шыдаан. Бизин социалисттик көдээ ажыл-агыйымыстың ажыл-ишчилеринге алдар болгаш хуна!

1953 чыл-биле деннеге бо чылын көдээ ажыл-агый продукциязынын чугула хемчелериниң белеткелдериниң хемчөли мынчаар өстүп турар:

	Белеткелдериниң хемчээли		Нийти негизге өсүлгө	Каш катеп конузулу
	1953 чылда	1963 чылда (аппарат турар)		
Тараа (миллион пуд)	1.899	2.735	836	1,4 катеп
Хөвөң (миллион тонна)	3,9	5,2	1,3	1,3 катеп
Чигир сөккөзү (миллион тонна)	22,9	42	19,1	1,8 катеп
Картфель (миллион тонна)	5,4	8,5	3,1	1,6 катеп
Носалар (миллион тонна)	2,5	6,3	3,8	2,5 катеп
Тарымал тоорук (миллион тонна)	1,8	3,1	1,3	1,7 катеп
Эт (миллион тонна)	3,6	9,4	5,8	2,6 катеп
Сүт (миллион тонна)	10,6	28,8	18,2	2,7 катеп
Чуурга (миллиард саным)	2,6	8,7	6,1	3,3 катеп
Дүк (муң тонна)	197	384	187	1,9 катеп

Бо чылын чуртка 1953 чылдындан 836 миллион пуд хөй тараа белеткелтиңген болза-даа, бо чылын тараа, колдуңда кызыл-тас бисте чедишпейн турар. Чазак даштыкыдан элөөн хөй тарааны салып алып ужурга таварышкан. Моң мурунда тараанын нийти чымдалары өвөш турда белин боттарымыс тарааны салдылап турган бис, ам салып ал турар аларган ышкамыс чүл дүжин чугаалажып чоруп кижилер база тыңгы берген ышкамыз.

Индыг кижилерге чүң чугаалап болуру? Чоңу хаб-биле хандыраарыга Сталинын, Молотовтун методу-биле ажылдар болза, бо чылын база-ла тарааны дашкаар үндүр салып болур турган ийик. Ол метод мындыг турган: Тарааны дашкаар саздылап турган, а чамдык районнарга тараа чок болган ужурунда кижилер аптан ыжын, харын-даа өлүп турган. Ол факт-тыр, эштер, 1947 чылда чурттуң чамдык областарына, чижээ, Курск областа кижилер апташ өлүп турган. А ичканга тарааны дашкаар үндүр салып турган болгай. Партия мындыг ыялалы методтарын шийтирлериң буруу шалкан болгаш кезөөде унуткан.

СЭКП ТК болгаш чазак улустун эрге-ажыктарын барымдалаан, чоңа артык бергелерин тургусуна-биле биске чеппейн турар тарааның кезин салып аларын шийтирлөөн. Төп Комитеттин болгаш чазактың бо хемчелерин бүгү совет кижилер чүдүдүгүңер деп бодол турар бис.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң өзүлдесин анализтеп көрүшкөн, куринге белеткелдериниң, чылагы мал ажылының продуктуларын белеткелдерин тургузу шийтирлериң эскерилген дөвөрин онзалап демделгелерни эргөжөк чугула.

Колхозтар болгаш совхозтар 1940 чылда куринге бир миллион 360 муң тонна этти дужаган, а колхозчулар боутарының хузуңда ажыл-агыйлардан албан дужаалга эзылга—805 муң тоннамын, тодаргайларга колхоз-совхозтарын дужаганынын чартындан хөйү дужаган боуп турар; колхозтарын болгаш совхозтарын дужаган сүдү—4 миллион 259 муң тонна, колхозчуларын хузуңда ажыл-агыйларынын—2 миллион 194 муң тонна; колхозтар болгаш совхозтар 185 миллион чуургаларын, а хузуңда ажыл-агыйлар—2 миллион 494 миллион чуурган саткан бооп турар.

1953 чылда колхозтар болгаш совхозтар куринге 2 миллион 956 муң тонна этти, а колхозчулар боттарының хузуңда ажыл-агыйлардан—649 муң тоннамын дужаган; колхозтар болгаш совхозтар 7 миллион 554 муң тонна сүттү, колхозчулар—3 миллион 92 муң тоннамын; колхозтар бол-

гаш совхозтар 1 миллиард 445 муң чуурган, колхозчулар—1 миллиард 173 муң чуурган саткан турган.

Колхозтарда нийтиниң ажыл-агыйың быжыглаар болгаш хөгжүдөр талазы-биле партияның ап чоруткан хемчелериниң түндүгүндө колхозчуларын, ажылчыларын болгаш албан-жаакчыларын өргөткөндө продукттарын албан дужаар турган чорукту соккалар аркалар тургустунган. XX съездиниң соңунда улаваанда ол хемчелер партияның боттандырганы билдиргилер болгай. Колхозчуларда артыкшылдыг продуктуларын олар кооперацияга азы колхоз рыногунга салдылап турар.

1962 чылда мал ажылының продуктуларының куринге белеткелдериниң колхозтарын болгаш совхозтарын үлүү мындыг болган: эт талазы-биле — 86 хуу, сүт талазы-биле—95 хуу, чуурга талазы-биле—70 хире хуу.

Мал ажылының продуктуларының куринге белеткелдериниң тургузуунуң шак мынчаар өскөндөгү чорупу болза социалисттиктиг улуг тийгелге-дир. Чурттуң тараа болгаш өске-даа аш-чөп продуктулар талазы-биле херекселдерин алган үеде тараачыларының хузуңда ажыл-агыйлары өвөс, харын колхозтар болгаш совхозтар, тодаргайларга социалисттик сектор хандырып, көдээ ажыл-агый чиг-элин үлетпүрге берип турар болгай. Ол тийгелге дүрүм өзүңгү чоргоораарын турар бис.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде үндүс чуртталганын бизиң экономикамыстың четпес анализтеп, парлагда болгаш аас пропагандамында кошкак тайылырап турары хомудан чыгып-дыр, мынчаарга социализмдин дайынары колхоз-совхоз тургузуунуң дугайында нүгүлдө нертердеринге ол чорукту ажылдарын орадажып турар. Уу ажыл-агый социалисттик ажыл-агыйдан канжыг-бир артык аргаларың дээр дугайында дайынарың коозун бодоларын колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң бүрүн тийгелгени эчинеңе чедир чычча шалкан. Нийтиледирген бүдүрүлгениң дүрген өскөндөгү оң чылдар дүргүзүндө национал орусга 2,3 катеп көвүдөн. Ажылчы чоңнарны боттуп орулгалары (ажылдап турар бир кижизиге онааштыр алырга) 61 хуу көвүдөн. Нийтиниң фондуларын чоңуң алган төлөвлөрлери болгаш чигелдерин 17 миллиард рубльге немей көвүдөн азы 2,3 катеп өскөн.

Чурттуң экономикамында, чоңуң амырларынын материалдык база културтуг байдалдарында кайгамчык улуг чаартылылары совет кижизиге бүртүп эки көрүп, эрткен оң чылдарыңа анаа берген бүгү-ле чаагай чүдүлдерин боупуң хузуңда дужулазындан билит турар.

Кайгамчык улуг чуртталга тууду чуртка калбарган. Чыл бүрдө туттунуп турар квартираларың саныңың талазы-биле Совет Эвилели эң-не сайырапгай капиталисттик чурттарын оранчок мурнай берген. 1954 чылдан 1963 чылга чедир оң чылдарыңың дүргүзүндө хоорайларга болгаш ажылчың суурларга 630 миллион дөбөчкөн метр ажыктыг нийти шөлдү чуртталга бажычылар—17 миллион ажык квартиралар, көдө черлерге 6 миллион хире бажыңдар туттунган. 108 миллион кижизиге — Совет Эвилелиниң бүгү чоңуңуң барык ортаа кезин чаа бажыңнарже кижизиге кирген болгаш боттарының чуртталга байдалдарын ажыктыңер.

Хөй чүдүлөр кылдырган, мынчалажык ам-даа хөйү кылып аларын күтөп турар бис, ону чугаа чокка чедип алар-даа бис!

Техниктиг депшилгени дүргелдеринге партияның уланышкыны чурттуң экономикамызың хөгжүлдесинге конукту улуг рольду ойноган. Эртем болгаш техниканы эң эки чедишкениниң түндүгүндө турар машиналарын, механизмдериниң, аппараттарынын, азы-бүрү дериглериниң 22 муң ажык чаа хемчелерин сөөлү оң чылдарыңың дүргүзүндө чогаатынын тургустунган. Амгы үениң дериглерин бүдүрериниң организация чорукту улус ажыл-агыйының кол-кол адырларын техника талазы-биле өдө чепселээр арганы берген. Чаа техника-ның калба-биле шийгездиг ажылдаанынын түндүгүндө кол бүдүрүлгө фондустарының барык ортаа кезин чүгө сөөлү 5 чылдарыңың дүргүзүндө чаартыган.

Э

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУН илеткелиниң уланычызы

(Эгези 1, 2, 3, арнынрада).

Көзгө ажал-агыйына ажылгал чөйрөсүнүн шөлу	Прибалтика республикалары	
	Шөлу боюнча	Финляндия
Оң иштинде тарылта черлери муң гектар-биле	8475 муң	7207 муң
Тарылта шөлу	5244	6245
Оң иштинде тарылта шөлу	4835	3946
Тараа културалары	1740	2551
Гектардан дүжүт центнер-биле:		
Тараа културалары	8,6	23,1
Картофель	77	140
Тарааның нити чыылдазы муң тонна-биле	1496	5891
Инектиң баш саны муң баш-биле	1680	2456
Чус га черге инектен онаажыры	19	34
Инектен ордумаа-биле сагган сүт килограмм-биле	2351	3095
Бүдүргени (муң тонна-биле):		
Эт	482	553
Сүт	3987	7602
Көзгө ажал-агыйына ажылгалдыг чус гектарыга онааштыр бүдүргени (центнер-биле):		
Эт	56	77
Сүт	470	1055

Бүдүргө дөңгөлөкү талазы-биле ыгнал дыка улут болганы илден шыккалы. Прибалтика республикалары чөмүшчилдигин чөгүрү хөмчөөлүн чөөкү чыдарда алыр, ыңчангаш ыдыг көргүзгүлери чөп алыр болгаш ашп эртер тыладе, оларны боламчалыг, ажал-агыйың өзү-биле ажылаар керек.

Плеумга белеткенип тургаш, эртемденер, тускай эртемчилер-биле кады көзгө ажал-агый продуктуларын бүдүрениң ыдыг өзүлдеңизин болдунар аргаларын өөренип көрүп болгаш боттарың салдарын кирер келирин бистер ол республикаларын компартияларынн ТР-ларындан болгаш Министрлер Чөвүлдеринден илден бис. Ол республикаларын колхозтары болгаш совхозтары тараа култураларынн дүжүтүрүнү, өз болгаш сүт бүдүрениң талазы-биле Швециянын болгаш оңгус чүктүң өске-даа чурттарың дөңгөлөк чөөкү чыдарда улуп шыдаар дээр дугайында Латвия, Литва, Эстон ССР-лерин удурукчуларынн бадыткалын маада демделеп кага чөгүр. ыңчанга оң-биле кады улуп шүптү-ла чөмүшчилдигин болгаш көзгө ажал-агый техникасын хандыран күштелдирер дугайында айтырыны тургускалар. Ол негелдер чөгүт.

Чөмүшчилдигер бар болганда, элөөн шыңгы негелдерин Белорус ССР-ге база салыр керек. Белорус эштер менээ чамдык чөккөтөри берген. Оларын бирээни көргүзүп көрөй. Любанск бүдүргө эргелдөө «БСР-ниң 10 чылы» совхоз гектарга 5 центнер чөд минералдыг чөмүшчилдигерин төп турар.

Сөөгү 10 чыл иштинде совхозтун дүжүү мындыг болган: Арбай гектардан—22 центнер

Картофель — 41,2 —

Чигир сөөкүзү (сөөгү ийи чыл иштиде) гектардан—296 центнер.

Ол совхоз тарылгага төккөн бир центнер чөмүшчилдигерден дараазында немедле дүжүтү алган:

Арбай гектардан—4,7 центнер

Картофель — 41,2 —

Чигир сөөкүзү — 63,0 —

Чөмүшчилдигерин дузалын болгаш оларынн ажыктыг болдуруң дугайын база катан чүгаалаар дөш ол чөккөтө көргүскөн өвс болбайна. Ол бүдүргө бидилгир. Өвс чүгулдун дугайында, Белоруссия чөөкү чыдар иштиде тараа култураларынн, леннун, картофельдин, сөөкүзүнн дүжүтүң республиканың мурунчы ажал-агыйларынн дөңгөлөк чөд бөддин шыдаар дөңгөлөк дугайында чүга чөп турар. Ол күстөтинин болор согула-дугу, республиканың партия организациязы ону шитирилген турар учурт. Оң-биле кады дүжүтү бөддери дөш демисеге чөмүшчилдигерин, тараа култураларынн ол эки сорттарын, көзгө ажал-агый техникасын бидилгир ажылаар, колхозчуларынн, совхозтар ажылаачыларынн мергежил бөддөр керек, эштер.

Минералдыг чөмүшчилдигер бүдүрениң өстүрениң улут программаны чүгаалаашып турар-дыр бис, эштер. Ол программаны боттандырыңа каш-каш чыдар негеттнер. Партия күштерин кыска хууада он-он чаа заводтарын тудырыңа, ажылаачы киреринче, химия улутпунун чиг-эт базаны калбартырыңа угандыр алаар.

Моон-биле кады минералдыг чөмүшчилдигерин тонна бүдүрүн, килограмм бүдүрүн он ажыктыг кылдыр ажылаар дугайында сагын салымшыктын илгерилег ужурут. Бистин чүртүвү ам бенин өзөш өвс чөмүшчилдигерин бүдүрүп турар. 1963 чылда көзгө ажал-агыйга 15,9 миллион тонна чөмүшчилдигерин үндүрүп берген, а 1964 чылда колхозтар болгаш совхозтар 22 миллион тонна хир минералдыг чөмүшчилдигерин алыр. Көзгө ажал-агыйнын хөргелдериң долгуз-биле хандыр талазы-биле ал көр болза ол чөт-пес болбайна, ыңчанга-даа дүжүтүн немедлеңи алырыңа

Чөмүшчилдигерин бүдүрениң көвүдери—коммунист тургузуушкуннун чүгула сорулгазы

Эштер! Сөөгү чыдарынн дүргүзүң партия биле чазак минералдыг чөмүшчилдигерин бүдүрениң көвүдери талазы-биле улут ажылаачы кылган. Химия улутпунун туңдуга болгаш чиг-эт базаның хөргүлдеринге дыка хөй-хөргүлдерин чарылаан.

Оң түнелинде чөмүшчилдигерин бүдүрени 1953 чылда 7 миллион тоннадан бө чылын 20 миллион тонна чөд өскөн. Ол багыт өвс өзүлде болбайна. ыңчанга-даа бүдүрүп турар чөмүшчилдигеринн саны көзгө ажал-агыйнын хөргелдериңе дүшөйни турар.

Минералдыг чөмүшчилдигерин бүдүрүп талазы-биле дыка хоужуал турар бис. Оң учурунда дүжүтү, гектар тарылта черинге онааштыр көзгө ажал-агый продукциязын алыр талазы-биле хоужуашкын болуп турар. Бир-ле катан академик Д. И. Прияшников дүжүтү чөмүшчилдигерден хамаарды чүп деп айтыган. ыңчанга ону шыр болган. Бир өвс чурттарын дүжүтү талазы-биле денеп көр болза, минералдыг чөмүшчилдигеринн хөйүн төп турар чурттар мурап турар.

1962 чылда аны-бүрү чурттарга чөмүшчилдигерин төккөниң болгаш дүжүтүн дугайында саннар бө-дур:

Стандарттыг туктары килограммдан алганы-биле гектар тарылга шөлдүгө чөмүшчилдигерин төгөрүнн хөмчөөлү мындыг болган	Гектардан та-култура-ларынн дүжүтү шөлдүгө чөмүшчилдигерин төгөрүнн хөмчөөлү калы	Гектардан та-култура-ларынн дүжүтү шөлдүгө чөмүшчилдигерин төгөрүнн хөмчөөлү калы
ССРЭ	62	10,9
АКШ	229	26,6
Оң иштинде		
Кызыл-тас	16,9	
Кукуруза	40,2	
Франция	507	26,3
ГДР	715	26,6
Англия	766	35,8

Бо таблицада бүгү чүгүдөр мырың бидилгир-дир. Чиза, бир өвс Каттышкан Штаттар көзгө ажал-агый продуктуларын бүдүрүп талазы-биле ам бисти мурап чөпүп турар болза, мында кандыг-бир оң америка мерген чүвө чок. Дүжүтүн бөддөңи хамыктын мурунда 1962 чылда АКШ-га 118 миллион гектар тарылгага 36,5 миллион тонна минералдыг чөмүшчилдигерин бүдүрени-биле тайылаачыларын, а бисте 216 миллион гектарга—чүгө 17,3 миллион тонна болган. АКШ-га тарылта черинн гектарыга онааш-

ол ынды-ла өзөш өвс-тир. Оң учурунда амгы үедө минералдыг чөмүшчилдигеринн эң ажыктыг кылдыр ажылаачынын сорулгазы тараа болгаш көзгө ажал-агыйнын өске-даа продуктуларынн бүдүрениң көвүдери дөш демисеге чүгула сорулгаларынн бирээни болуп турар.

Минералдыг чөмүшчилдигерин шүптүзүңа бичелеп хуваарынн шыр өвс практикалык бисте тургустунганы хараданчыг. Иңдыг практиканы аргалы-ла болза дүргөн сокалдыр, 1964 чылда болгаш дараазында чыдарда минералдыг чөмүшчилдигеринн эң ажыктыг кылдыр ажылаачынын чөд алыр керек. Бүдүрүпте эргелдери хөргүн карталарын, метеорологтук байдаларын өөренип көр, чаашкыннын хөмчөөлүн болгаш минералдыг чөмүшчилдигерге тараа култураларынн, ылангы кызыл-тастың болгаш өске-даа чамдык култураларынн тааржынын билдир ужурут. Минералдыг чөмүшчилдигеринн ажал-агыйларга шаңнал кылдыр бөзрүн, чөмүшчилдигерин алгаш, колхоз өзү совхоз тараа болгаш көзгө ажал-агыйнын өске-даа продуктуларынн бүдүрениң болгаш күрүңгө садарын навуадеңиринг бүдүрелди барымдалаар керек.

Техник култураларга минералдыг чөмүшчилдигеринн бүрүн нормаа-биле үндүрүп бөор керек. 1964 чылда тараа култураларга үндүрүп бөор ужурут 10 миллион тонна чөмүшчилдигерин, он иштинде 1964 чылдын дүжүдүңгө 7 миллион тоннанын канчаар ажыктыг ажылаачыны болаа чөгүр. Эң-не улут ажыктыг чүгүлү ап-болуп районнар—Солту Кавказ болгаш Россия Федерациянын Төп ара хөргүнчүт областарыңче. Украинанын арга-ховулуг районнарыңа, а онышка чөмүшчилдигеринн ажылаачында улут ажыктыг чүгула алыр өске-даа республикаларга чөмүшчилдигерин чүгаажок чорудар керек.

Бир өвс улут организастыг болгаш тургузуу чоруту көргүзүп, эң-не таарымчалыг районнарга тараа култураларга чөмүшчилдигерин ажылаар болузувса, келир чылда-ла чурт улут ажыктыг чүгула алыр. Бир тонна минералдыг чөмүшчилдигерин 2—3 тонна немедле тарааны бөор кылдыр санап көөрү доктаатылган. Мынчангаш күнүн чажар кызыл-таска, кукурузага болгаш өске-даа тараа култураларга төккөн 7 миллион тонна минералдыг чөмүшчилдигер 14—20 миллион тоннаны немей бөор өзү 850 миллиард—1 миллиард 200 миллион пуд тарааны алыр арганы бөор.

Минералдыг чөмүшчилдигерин бүдүрениң болгаш ажылаачынын хөргүн партия бөдунүң холуга алыр ужурут деп чүвени көргүскөн чөккөтө болгаш саналалар бүдүрелип турар.

Эштер! Көзгө ажал-агыйнын ажал-ишчилеринн күш-ажылын төлөөр деңсептирилгеге улуп шитирилгиде демисегин эргөжөк чүгулазын база катан онашал демделгелерин күзөп тур мен. Материал талазы-биле соңуургалдыг болуп чөрүк күш-ажыдын өзөш чарыдаларын үндүрүп тургаш, улуп бөддөңи дүжүтү алырың он чүгула илдеринн бирээни болуп алгаш болуп артып-даа турар. Дээр, эң бүдүрүчүлү күш-ажыл дөш көзгө ажал-агыйнын ажылаачыларын хөйүн алыр ужурут.

ССР-инн Көзгө ажал-агый министрствозунун, өвилендешкен республикаларынн бүдүрүлгө болгаш белеткелдер министрстволарынн хууадеңиз чүдө дие, тараа култураларга үндүрүп берген чөмүшчилдигер улут ажыктыг чүгула берип турар районнарга болгаш областарга чүгө талалары өвс, харын баа чөмүшчилдигерин алгаш дүжүтүн эң хөй немедлеңи берип турар колхозтарга, совхозтарга болгаш бригадаларга материал талазы-биле шаңналдын немедле хөмчөөлөрн ажылаачы кылдырыңа болуп. ыңчанга бо таварылгада материал талазы-биле шаңналдын хөмчөөлөрн дүжүтү хууадеңизге, тарааның үзениң чигелдиринге чүгула рөшүлө ойнал шыдаар.

ыңчанга-даа Эвилелдин көзгө ажал-агый министрствозу материалдыг шаңналдын хөмчөөлөрн каян ажылаачы кылдырың маал болбас, эштер. Министрствозо ону чуртун бугу зоналарын таарыштыр ажылаачы кылдыры көчүр берге, барык болдумас. Республикалар, крайлар болгаш областар партия болгаш көзгө ажал-агый органдары база бүдүргө эргелдери түс черин байдаларын барымдалап турган, күш-ажыдын дээр түнелдери дөш эң бөддөңи төлөвирин баш брүнчаар көрүп турар, мурунчы дүжүлүганы барымдалаан шаңналдын ыдыг тодарай хөмчөөлөрн ажылаачы кылдыр керек. Иңдыг хөмчөөлөр эңи ажал-агый таргаларын шаңнаар болгаш хоужуал тураларын өрү күдөрүр апаар.

Мында сугартылыгы чөр амыланың айтырыларынга дөңгөлөк турар. Сугаттыг чөр амыланы хөргүлдеринн, сугаттыг черлерге тараа, хөвө болгаш өскө-даа продукциязын бүдүрениң көвүлдеринн улут программасын ажылаачы кылдырың ССР-инн Курланыңа партиянын Төп Комитетин болгаш чазак даяскан. Ортакы Азиянын республикаларыңа болгаш Казакстанга, Россия Федерацияга, Украин ССР-ге болгаш Молдав ССР-ге чөөкү чыдарда 2 миллион 800 муң гектар сугаттыг чаа черлерин немей шигээлип ап болурун баштайгы саналалар көргүзүп турар.

Сугаттыг черлерге 2 миллиард пуд тарааны, ылангы ристи, кукурузаны, күзүн чажар кызыл-тасты бүдүрү арганы тывар ужурут бис. Ол болза арга-бөдүстүн байдаларында хамаарылга чокка доктаамал сагын тарааны алырың эңи страховонне фондуз, илгериде магдамылы болуп. Аргаларын бугу талазы-биле өөренип көргөниң соонда партиянын Төп Комитетин болгаш чазак сугаттыг чөр амыланы хөргүлдеринн айтырыларын талазы-биле шитирини алаар дугайында улуп. Сугартылга ажылы бүгү улустун чүгула хөргө алурун.

тыр аларга 229 килограммны төккөн, а бисте—62 килограмм болган.

Бистин чүртүвүс көзгө ажал-агый химиянын хөргүлдеринге чүгүн учурунда ыңчанга улут-биле хоужуал турары деп айтыр тургустуну келир. Минералдыг чөмүшчилдигерин бүдүрениң аар улутпунун өске-даа эң чүгула адыралы-биле ден кылдыр тургузууларыңа эргөжөк чүгула курдаварларыңың чок турганы кол чылдаган болбайна.

ыңчанга-даа хөргүнчү жукту чүгө мында өвс. Минералдыг чөмүшчилдигеринн рөшүн болгаш ажыктын шыңында хууадеңи көрөйни турган сизин аралаштыр система бистин чүртүвүска колдан турган. Хөргүнчү үнүш-дүжүтүңүн катан тургузарын хөй чыдарды сизинеринн күсөли-биле чөд алыр деп чүвени чөр ажыктын сизин аралаштыр системасы барымдалап турган. Каян хамааты дайын доозулган соонда көзгө ажал-агыйнын хөргүлдеринн практиктиң айтырыларын тургустуну келгенде, бистин чүртүвүсүн чөр ажыктын мындыг ийи школа тургустунган.

— академик В. Р. Вильямстың сизин аралаштыр чөр ажыктынн школазы.

— академик Д. И. Прияшниковтун агрохимиянынн школазы.

Вильямс болза химия чокка, мындыг болганда, оң хөргүлдеринге чарыдал чокка дүжүтү күдүрени алап турган.

Прияшников болза минералдыг чөмүшчилдигеринн калба-биле ажылаачынын тургаш, дүжүтү бөддин болбас дээр дугайын чүгаалап баа көзгө ажал-агый химиянын хөргүлдеринге эргөжөк чүгула хөргүлдерин дилеп тышкан турарын чөд алырын орадашын чөраан.

ССР-инн Курланыңа бөдунүң саналдарынн бирээниң Д. И. Прияшниковтун чүгаалааны болза:

«Германияда бир гектарга-ла тоннаның үштүң бир келин хире минералдыг чөмүшчилдигерин ажылап турар-дыр, мынчанга Германияда улутпун 8 миллион тонна чөмүшчилдигерин бүдүрүп ужурут. ыңчанга-даа бистин тарылта шөлу өзүс 6 катан хөй болгай, мынчанга 48 миллион тонна болуп ужурут-дур. Он бистин улутпунуңун негеш шыдавамысы бидилгир-дир, ыңчанга-даа ол бисте негеттинин келири чыгыныч чок. Бир өвс бис ортумаа-биле ал чүгулаар болузувса, бистин 140 миллион гектар черивистин чартыг чөмүшчилдигерин, а чартыг чөмүшчилдигерге-даа 24 миллион тонна чөмүшчилдигер бар болуп-дур».

В. Р. Вильямс ону канчаар харылаанмы? Оң бижээни: «Ар улутпунун Улус Комиссарыды минералдыг чөмүшчилдигерин бүдүрениң 24 миллион тонна чөдөргө ужурут деп академик Д. И. Прияшников санап турар... Оң-биле канчаа-даа чөмчөргөңи болбас болбайна». Минералдыг чөмүшчилдигерин бүдүрүп талазы-биле улутпурге хөргүлдеринн кирер чөрүк дээр, «миллиард-миллиард хөргүлдеринн улутпун-дир» деп түнелди Вильямс оңи шыа кылган.

Ушкү бөш чыл планын чөгүдөрү талазы-биле сүмелерин чазакка ажыдап кылбашаң, Вильямстың бижээни болза, хөргүлдерге хамаарыштыр «бөгүн хөргүлдеринн чөмүшчилдигер күштөлдери өвс, а колхозтарга болгаш совхозтарга шын, тодарайлаарга, сизин аралаштыр тарылта чөруларыңын арганы-биле хөргүлдеринн тургустунуңу байдалче кирериниң сорулгазы турар ужурут...»

Вильямстың үзө-болалы чөр ажыктын төргүндөң турганы биске көчүч доктуандыг-дыр, ыңчанга ол чөрүк хире улутпунун хөргүлдеринге биче өвс оюнда болган. Химияны хөргөк албас чөрүк 1953 чылда чөдүрүп келген. 1948 чылда хууадеңиз адыңын бөдун чартыг дээр планга бугу-ле чүдүдери сизинерге болгаш шөл камталар ыш куржагыларын угандырган турган.

Болдуңган чартыгыларын өдеринче улганың хөмчөөлөр партиянын Төп Комитетин ап чоруткан. Чөр ажыктын сизин аралаштыр тарып системаның партия хамыга-биле болгаш бугу талазы шүгүмчүлөөн, көзгө ажал-агыйга оң чөдөргөн хөргүлчөк.

Эртемнин негелдеринге дүштүр минералдыг чөмүшчилдигерин, гербицидтерин, хөргүн химикаттарын болгаш үнүш камталар өске-даа чүдүлери бүдүрениң улут программасын бөгүн плангап турар-дыр бис. Көзгө ажал-агыйнын техниктиң чөсөгөлөкүнүнн күштөлдери кылдыр бөддөңи чөмүшчилдигеринн бүдүрени көзгө ажал-агыйнын улуп шыаң бүдүрениң шитирилгиде үндөйни болуп турар. Химия болгаш механиказы — ол дээр, СЭМП-ниң Программаның, негиз ажылаачынын мурунуга партиянын XXII съездинин салган улут сорулгаларын амдырылга боттандырың дээр ле мисел-дир.

Чөөкү чыдарда бистин чүртүвүска чеже база кандыг чөмүшчилдигер негеттнери? Бо айтырыгын өөренип көр бушаң, минералдыг чөмүшчилдигерин бүдүрениң программаны ийи үе-чадага үлөөривис чүгула дээрин демдег дээр болзаң мен:

1-ги үе-чада—1970 чылда көзгө ажал-агый продукциязын бүдүрүп талазы-биле даалгаларын күсөлдериң барын даалайышаң, көзгө ажал-агыйнын хөргелдериң хандырары болуп.

2-ги үе-чада — 1980 чылда көзгө ажал-агый продукциязын бүдүрүп талазы-биле даалгаларын барымдалаашаң, көзгө ажал-агыйнын хөргелдериң хандырары болуп.

Тараа култураларынн дүжүтүңү чөөкү чыдарда бет ле дээр, гектардан 5—7 центнерге немей көвүлдерин чүгула, ол чөрүк тарааны нити бүдүрениң 5—7 миллиа пудту немей бөор ийик. Тараа, техниктиң болгаш өскө-д култураларга чеже хире чөмүшчилдиге негеттнери?

Дүжүтүң илден дөңгөлөк чөд бөддиринге гектарга 1 рааында чөмүшчилдигеринн төгөрүнн эргөжөк чүгула тускай эртемчилдигерин салаашкыларын көргүзүп турар: Кузун чажын тарып тараа култураларыңа—4—5 центнер, Чазын чажын тарып култураларга —1,5—2 центнер, Тараа-бөбү култураларга — 1,5—2 центнер, Тарааның алыр кукурузага — 6—7 центнер, Чигир сөөкүзүңа — 10 центнер, Хөвөгө — 11 центнер.

Колхозтарга болгаш совхозтарга черле чеже хире чөмүшчилдиге негеттинн турары?

Плеумга материалдарын белеткел турда планчылар, экономистер, эртемденер бир талазында бүдүрүлгө бис бөттү аргаларын, а ийи талазында — минералдыг чөмүшчилдигер талазы-биле көзгө ажал-агыйнын хөргелдериң тодарып көргөңөр.

1970 чылда көрдүңгөн дөңгөлөк тарааны болгаш өскө продукциязын бүдүрениң 70—80 миллион тонна минералдыг чөмүшчилдигеринн чөдүрүн хандыр өөренип көрүкүнүң үзениде ылаалытынган.

Чөмүшчилдигеринн мындыг хөмчөөлө чөд бүдүрүп төдө, ажылап турар заводтарын күзүңүн барык 20 миллион тоннага немей улуттарын эргөжөк чүгула болган аага 35 заводтарын, он иштиде 28 азот-тук, 19 фосфат чөмүшчилдигеринн заводтарын, 6 калы рудинтериннн ча фосфор далганын бүдүрүп талазы-биле ийи бүдүрүлгө чөдүрүп турар апаар-дыр.

Чөккө санаашкыларынн баураар аларга, 4,5 миллиард хире рубль ол сорулгаларга негеттинн турар. Ол даг, көчүр хөй хөргө-дир, мынчаложок оларын ам шигелип ап шыдаар бис.

Минералдыг чөмүшчилдигерин бүдүрүпте капитал салымшыкыны эң-не ажыктыг болуп турар, чүгө дээрине чөмүшчилдигеринн ажылаачынын эгидининн дүргөн дээр болгаш бөддөңи үрө-түңнелдир болуп. Капитал салымшыкынын дөддөңи эгиттерининн дугайында чамдык саңрын көргүзүп көрөй.

Тараа култураларыңа 30—35 миллион тонна минералдыг чөмүшчилдигеринн тускайлап турар. Ол хире хөргө-дир чөмүшчилдигеринн бүдүрүп заводтарынн туңдуга ажал чарыдаларың барык 2 миллиард рубль болуп. Оңдир саныг чөмүшчилдигеринн күсөли-биле 3 миллиард пуд хире тарааны немей алган турар. Ол тарааны сайрга-ныдан күрүп 2 миллиард рубль алыр. Өскөкү угаалаарга, ол заводтарынн тударыңа чарыдалаңа капитал салымшыкыны туткан заводтарын ажылаачы хире сөөлдө хөргө кырында чангыс чылда-ла эгиттин бөор.

Эртем албан черлери, мурунчы колхозтар болгаш совхозтар минералдыг чөмүшчилдигеринн тараа дүжүтүңү саздарынн дугайында дыка солун түнелдиринг бөор турар-дыр.

Уштү култураларынн Бүгү-өвилел эртем-шынчыл институтунн шөддеринге бир гектар чөргө 3 центнер чөмүшчилдигеринн төгөрү, кызыл-тастың дүжүдүңүн немедле үндө-ап 15 центнер болган.

Экономика талазы-биле ал көр болза ол ажыктыг 6 калдыгы? Чүгө чок. Үш центнер чөмүшчилдигеринн өртө 7 рубль 30 коп. болуп, оларын төгөрине чарыдала рубль 14 коп., а шүптү чарыдала 8 рубль 44 копөк болуп. Оң-биле кады ол-ла чөмүшчилдигеринн күсөли-биле адыңын он бөш центнер кызыл-тастың өртө 105 руб